

Відгук

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора

Хом'яка Івана Миколайовича про дисертацію

Микитенко Вікторії Олександрівни "Формування мовної особистості студента в процесі вивчення синтаксису у багатoproфільних коледжах", подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена державними вимогами до реформування мовної освіти, спрямованої на формування мовної особистості, готової до репрезентації своєї індивідуальності засобами української мови. Пріоритетною нині стає проблема вироблення різнобічно розвиненої особистості студента, який вільно й легко висловлює власні думки, виявляє високий рівень мовленнєвої культури, дбає про якість свого мовлення і його вдосконалення. Успішна участь особистості в суспільних процесах, задоволення практичних потреб значною мірою залежить від її здатності до ефективної комунікації.

Не викликає сумнівів наукова новизна дослідження: вперше обґрунтовано теоретичні основи формування мовної особистості студента в процесі навчання синтаксису в багатoproфільних коледжах з урахуванням особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, проблемного, соціокультурного, текстоцентричного, синергетичного підходів; розроблено методику формування мовної особистості студента у процесі навчання синтаксису в багатoproфільних коледжах.

Слід сказати, що теорія мовної особистості не нова і своїм корінням сягає часів Стародавньої Греції, її витoki спостерігаємо в дослідженнях Аристотеля особливостей ораторського мистецтва. І ритор, і аудиторія можуть розглядатися як імпліцитні мовні особистості, а дія промови на реципієнтів, особливості побудови виступу – як вплив на мовну особистість або часткову реалізацію мовної особистості.

Вікторія Олександрівна Микитенко обґрунтувала складність проблеми з огляду на те, що коледж у структурі системи освіти посідає неоднозначне місце: з одного боку він є закладом, що покликаний забезпечити початкову ланку вищої освіти в Україні, з іншого – належить до установ профільної освіти. Очевидним також є тяжіння до повної відмови від рівня молодшого спеціаліста. Як відомо, проєкт Концепції державної політики у сфері реформування підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста подано для громадського обговорення. Планується запровадження освітньо-кваліфікаційного рівня фахівця.

Варто сказати, що систематизація, узагальнення й поглиблення вже вивченого в коледжі проводиться на більш високому рівні, ніж у загальноосвітній школі, особливо коли мова йде про багатoproфільний навчальний заклад, де здійснюється підготовка фахівців за філологічними й педагогічними спеціальностями. Для подолання суперечності між значним обсягом теоретичного матеріалу та відведенням на його вивчення часом сучасна методика навчання української мови потребує від викладача добору оптимальних методів, прийомів і засобів навчання.

Здобувачка пропонує власне тлумачення мовної особистості студента багатoproфільного коледжу як надскладного системного утворення, що характеризується здатністю до саморозвитку та самовдосконалення, із сукупністю певних компетентностей, визначених загальними вимогами до мовної освіти молодших спеціалістів; як інноваційну людину, діяльність якої спрямовано на формування емоційно-ціннісних орієнтацій, тобто усвідомлення, сприйняття, осмислення й застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок в умовах нової життєвої ситуації. Вікторія Олександрівна зважено дійшла висновку про те, що формування мовної особистості залежить від багатьох чинників, однак урахування загальних лінгводидактичних особливостей становлення мовної особистості, орієнтація на комплексний розвиток усіх складників її компетентностей, оптимальний добір ефективних методів, прийомів і засобів навчання, а також урахування профільної спеціалізації студентів

сприятимуть формуванню мовної особистості студента в процесі навчання синтаксису в багатопрофільних коледжах.

У роботі обґрунтовано важливість лінгвістичних основ формування мовної особистості в умовах, коли навчання синтаксису української мови проводиться на більш високому рівні узагальнення, ніж у загальноосвітніх закладах, що призводить до певних розбіжностей у висвітленні синтаксичних явищ. Це доведено на прикладі Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка, де навчання синтаксичної теорії в загальноосвітньому компоненті здійснюється на академічному рівні й спрямовано на формування не просто різнобічно розвиненої мовної особистості, а й урахує майбутню професійну діяльність студента. Це дає змогу здійснювати навчання синтаксису на основі текстоцентричного підходу, що сприяє підвищенню рівня пізнавальної активності й зацікавленості в оволодінні не тільки комунікативною, а й професійною компетентностями.

Дисертантка сконцентровує увагу на складності й багатогранності проблеми мотивації особистості до навчально-пізнавальної діяльності. З цією метою виокремлює з-поміж усіх можливих мотивів позитивну, формальну й негативну мотивацію. До позитивних мотивів відносить бажання особистості оволодіти рідною мовою на високому рівні у зв'язку з патріотичними переконаннями, свідомим прагненням вдосконалювати власне мовлення, намаганням стати справжнім професіоналом у сфері своєї майбутньої діяльності. Формальну мотивацію трактує як таку, що не містить ціннісного складника, а має лише бажання одержати позитивну оцінку, що викликано різними факторами: отримання стипендії, вияв амбіцій тощо. Негативна мотивація виявляється в примусі засвоєння мови: студент вивчає матеріал під тиском батьків, викладачів і т. ін.

Концептуальну основу аналізованого дослідження В.О.Микитенко вбачає у визнанні мовної особистості синергетичною системою, що зумовлює висвітлення процесу її формування з принципово нових позицій і сприяє виокремленню найбільш ефективних методів (бесіди, спостереження над мовним матеріалом,

методу вправ т. ін.), прийомів (зіставлення синтаксичних одиниць, конструювання та реконструювання синтаксичних одиниць, добирання синтаксичних синонімів та ін.), форм (фронтальної, індивідуальної, роботи в групах, колективної), засобів (електронних посібників, комп'ютерних програм, мультимедійних презентацій та ін.) навчання синтаксису української мови в багатoproфільних коледжах.

У процесі дослідної роботи було виявлено проблеми, що потребували від дисертантки оперативного вирішення. Так, аналіз методичного забезпечення досліджуваної теми засвідчив, що чинна навчальна програма, хоч і відповідає загальним вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти, та все ж недостатньою мірою враховує особливості навчання синтаксису української мови на академічному й профільному рівнях, що спричиняє зниження ефективності якісної підготовки майбутніх фахівців. Автори програми радять здійснювати навчання студентів за підручниками рівня стандарту, однак мовно-мовленнєва змістова лінія програми не передбачає вивчення цілої низки тем, визначених обов'язковими для стандартного рівня володіння українською мовою. Або, наприклад, на початковому етапі дослідження з'ясувалося, що не всі викладачі сучасного коледжу розуміють сутність поняття мовної особистості: лише 17,9 % опитаних змогли його правильно пояснити. З цією метою здобувачка передбачила підготовчий етап педагогічного експерименту, що й забезпечило успішний кінцевий результат його проведення.

Основою організації експериментально-дослідного навчання було визначено інтеграцію педагогічних підходів із дотриманням таких умов: 1) необхідність одночасного формування всіх структурних компонентів мовної особистості студента; 2) урахування особливостей розвитку й функціонування мовної особистості як синергетичної системи; 3) необхідність органічного поєднання різних за своєю концептуальною основою принципів і підходів навчання; 4) використання синергетичного ефекту педагогічних технологій як основної з умов забезпечення ефективності цілісного формування мовної особистості студента багатoproфільного коледжу.

Експериментальна перевірка пропонованої системи роботи допомогла визначити найбільш раціональний спосіб формування мовної, мовленнєвої, соціокультурної й комунікативної компетентностей у процесі застосування запланованих методів. Цей процес здійснювався в тісному зв'язку з фонетикою, лексикологією, словотвором, морфологією. Результати формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої методики формування мовної особистості студента багатoproфільного коледжу в процесі навчання синтаксису: середній коефіцієнт рівня сформованості ключових компетентностей студентів експериментальної групи зріс майже на 12 %.

Аналіз рецензованого дослідження дозволяє стверджувати, що наукові положення, які містяться в ньому, - достатньо виважені; зміст дисертації відображає різноманітні аспекти аналізованої проблеми, що свідчить про належну теоретичну підготовку дисертантки з багатьох галузей знань. У висновках узагальнено теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження. Автореферат дисертації відповідає її змістові та структурі.

Дисертаційна робота В.О.Микитенко свідчить, що мету дослідження досягнуто. Апробацію висновків і результатів дисертації висвітлено в доповідях і виступах на науково-практичних міжнародних і всеукраїнських конференціях, шляхом публікацій у фахових виданнях України та зарубіжному науковому виданні.

Визнаючи науково-методичний вклад дисертантки, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження до змісту роботи й побажання, які зможуть слугувати орієнтирами в подальшій науковій діяльності здобувачки:

1. У §1.3, присвяченому лінгводидактичним основам навчання, недостатньо уваги, з нашого погляду, приділено комунікативному аспекту, що є визначальним у формуванні мовної особистості, оскільки спрямований у сферу мовлення, а серцевиною його є вчення чеського лінгвіста В.Матезіуса про актуальне членування речення.

2. У схемі 1.4 *"складниками мовної компетентності"* названо *"фонетичну, граматичну та ін. компетентності"*. Крім того, як сказано далі, *"у межах*

дослідження конкретизовано й граматичну компетентність", виділено "як її складники морфологічну й синтаксичну компетентності". Чи не є це термінологічним надуживанням поняття компетентності?

Добре було б, аби дисертантка висловила власну позицію з приводу питання предметної компетентності, яке порушили науковці на УІ Всеукраїнській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми української мови і мовлення" (Остріг, 9-10 листопада 2017 р.) та засіданні Всеукраїнського круглого столу "Актуальні проблеми компетентнісно орієнтованого навчання української мови в сучасних закладах освіти" (Київ, 16 березня 2018 р.).

3. На с. 26-й дисертації зазначено: *"Важливим для нашого дослідження є з'ясування сутності базових дефініцій"*, з-поміж них названо *"пунктуаційну компетентність"*, однак поза увагою залишено дисертаційні дослідження, присвячені формуванню пунктуаційної грамотності, Н.П.Ковальчук (К., 2008), О.М.Гончарук (Тернопіль, 2016).

4. Пунктуаційну компетентність охарактеризовано як *"міжрівневе утворення, в основі якого лежить залежність від багатьох інших компетентностей, проте підпорядкування синтаксичній"* дисертантці *"видається більш логічним"*, але не обґрунтовано чому.

Як відомо, пунктуацію переважно відносять до правописних норм (це стосується української та й російської академічних граматик, окремих підручників і дисертаційних праць), хоча багато вчених розглядають її і в розділі "Синтаксис" (О.Вержбицький, А.Медушевський, А.Загнітко та ін.).

5. Подекуди неточно вжито термінологію, як-от: на с. 50-й йдеться про *"зв'язок синтаксису з розвитком зв'язного мовлення"*.

Сьогодні - це вже плеоназм. Простежимо трансформаційний зміст цього поняття на прикладі відповідного типу уроку: розвитку мовлення, розвитку комунікативних умінь і навичок (М.Пентилпек); формування комунікативної компетентності, а віднедавна - оволодіння комунікативної компетенції (І.Хом'як).

6. У роботі йдеться про О.Ворожбитову, яка, на думку автора, "доцільно використовує терміни: "колективна мовна особистість" і "групова мовна особистість", а покликання здійснено на роботу, автор якої С.Боринштейн – [29, с.139].

7. У роботу також вкралися поодинокі лексичні, правописні, граматичні похибки.

Однак висловлені зауваження і пропозиції не зменшують важливості й цінності дисертаційного дослідження. А це дає підстави зробити висновок, що дисертація "Формування мовної особистості студента в процесі вивчення синтаксису у багатoproфільних коледжах" є оригінальним, цілісним та науково виваженим дослідженням, яке відповідає вимогам пунктів 9,10,12,13,14 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор – Микитенко Вікторія Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
академік АН ВШ України, завідувач
кафедри української мови та літератури
Національного університету
"Острозька академія"

І. М. Хом'як

ПІЛІПС
ПІТРЕП'ЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ «ОА»

